

Генерал-мајор ПЕТАР ТОМАЦ

НЕШТО О СТРАТЕГИСКОМ КАРАКТЕРУ БУДУЋЕГ РАТА

Свака држава води свој рат, али се у последњим светским сукобима свака од њих потчињавала и општој стратегији оне групе сила којој је припадала, и то знатно више него у ранијим коалиционим ратовима. Данас, када се свет још више скупио у стратегиску целину, прилази се *а priori* стратегиском прапроблему о карактеру рата кроз перспективу ширег или општег светског пожара. Теорија не расправља данас о томе у опште и апстрактно, тако рећи анонимно, као некад на основу тобож непроменљивих начела, него конкретно у склопу претећег сукоба између Совјетског Савеза и сила окупљених око САД. Како ће се водити рат између ова два гиганта — основно је стратегиско питање данашњице.

Прошло искуство, кориговано новим моментима који су наступили од последњег пуцња наовамо, једина је основа са које треба поћи да би се сагледао рат који би могао наићи. Није овде реч о некој неодређеној и магловитој будућности, него о рату који може да избије данас, сутра, све док су још у важности његове садашње битне претпоставке. Иако ова полазна основа јесте или бар треба да буде заједничка свима, ипак не може бити речи о неком јединственом гледању. Прошлост се различито схвата, неједнако се тумачи и ефекат нових средстава и појава, разни су и интереси, па се разликују и закључци.

Велика већина оних који настоје да прозру кроз завесу будућности слаже се у томе да ће будући рат још страшније завитлати човечанство, да ће — како неки кажу упркос елементарној логици — бити „*тоталнији*“ од свих ранијих.

Разумно је очекивати да ће будући рат дубље захватити у живог људи и држава, да ће бити разорнији и свирепији већ и по сили самог техничког напретка. Не треба веровати да су модерни ратови само тренутно враћање варварству које ће човечанство поново преболети. Ратним дејствима све више управља потреба, схваћена добро или рђаво, која правда сваку силу на штету човечности, која настоји да ју ограничи. Не треба ни веровати да је рат стигао до апсурда, до своје негације како неки тврде. До тоталног рата, схваћеног као Клаузевицев апсолутни рат, води још непрегледан пут. Будући рат вероватно неће бити тоталан ни по површини коју ће захватити, ни по ангажовању енергије, ни по циљевима, али се може претпоставити да ће у свему томе надмашити све претходне.

Неки мисле да би формулисање правила рата, његово цивилизовање, ограничавање његовог замаха и спречавање његових најгорих свирепости, значило само овековечити овај међудржавни злочин. Нека ратови буду, дакле, што гори да би постали немогућни!¹⁾ Али нема много изгледа да би овим путем могли нестати. Међународне конвенције су досада знатно ублажиле страхоте ратова, ма колико да су и кршене, па ће таква ограничења рата бити корисна и убудуће.

II

Дуе је у основи био лажан пророк. Његову главну тезу — да је за победу довољна превласт у ваздуху — није потврдио Други светски рат. Ипак је ова Дуетова поставка одмах после рата поново завладала идејама авијатичара који су у својим рукама држали главне ваздухопловне снаге Запада, а у првом реду америчких, делом што су веровали да им у току рата није пружена могућност да је докажу, делом што су сматрали да су тек сада (атомска бомба!) наступили услови за њено остварење.

Тих првих послератних година супербомбардери великог радијуса били су у САД јавно проглашени као довољна заштита западне хемисфере. Млади генерали америчког ваздухопловства веровали су да се рат може добити великим бомбардерима који ће полетати из САД, сручити свој товар на Русију и вратити се назад. То је била стратегија ваздушног *блицкрига* која је имала да реши рат у магновењу, без борби на копну или мору.²⁾ Разуме се, друга два вида оружане силе, војска и морнарица, нису се слагала с тим. У то време је генерал Л. Колинс³⁾, помоћник начелника штаба војске, писао да комбинација ваздушне силе и атомске бомбе није довољна за националну сигурност, да је то заједнички посао целокупне оружане силе. Морнарица је сматрала ваздушни муњевити рат „фантастичном концепцијом“. Али им ништа није помогло. Ваздухопловство је тада водило прву реч. Војска и морнарица су занемарене. На интервенцију ваздухопловства, морнарица је морала одустати од носача од 65.000 тона за велике бомбардере. Кажу да је то био први носач који је авијација потопила пре но што је и почео да се гради.

Ова стратегиска теорија да је сама бомбардерска авијација довољна за решење будућег рата била је привлачна због врло економичног броја бораца. Влада је радо прихватила овакву популарну доктрину која је упрошћавала социјалне и политичке проблеме, утолико више што се темељила на солидној материјалној основи, на највећој аеронаутичкој индустрији света која ни квалитетом није заостајала

¹⁾ Види S. T. Schmidt, The Limitation of »Total« War (Military Review, септ., 1949).

²⁾ J. M. Spaight, The End of a Dream (Royal Air Force Quarterly, април, 1951). Писац овога чланка ослања се на америчке ауторе: генерала Joseph B. Sweat-a, The Price of Survival (1950) и адмирала Ellis M. Zaharias-a, Behind Closed Doors (1950). Видети још у истом часопису: W. M. Yool, Air Action in Korea (април 1951).

³⁾ J. L. Collins, The Nature of Modern Warfare (Military Review нов., 1948).

ни за којом другом. Ипак, није тешко дати њену критику. У свакој земљи има граница докле се може развити ваздушна моћ, а те су границе знатно уже од општег ратног потенцијала. Веома би се мали део оних стотина милиона тона челика које производе САД могао ставити у службу авијације. Готово сва продукциона моћ може ићи у службу рата, али се сва не може претворити у авијацију. Ваздухопловство тражи посебне изворе и исцрпљује их несразмерно према својој ефикасности. Бомбардерска авијација је најскупља, нарочито откако користи млазни погон, а не даје никаквих гаранција да ће погодити далеке циљеве у непријатељској позадини који би заиста могли одлучити исход рата. И њу погађа природан закон по коме је сила обратно сразмерна удаљености од свог извора. Да ли ће бомбардери стићи до својих циљева у довољној снази? Ловци су још увек 200—300 км бржи од бомбардера. Не види се зашто их Руси не би могли имати толико, да сачувају своје виталне субјекте. А ако буду успели да организују ефикасну одбрану од бомбардерске авијације, у каквој ће се ситуацији наћи они који су у њену корист занемарили војску и морнарицу, па и тактичку авијацију? Ако се не може постићи решење, чему тући далеку позадину непријатеља док његове армије буду напредовале копном, на коме неће бити никога да им стане на пут? Тада би САД изгубиле све прекоморске ослонце, а и контролу океана ако буду у истој мери занемариле и морнарицу⁴).

И поред тога се стратегија бомбардерске авијације могла до некле бранити док су САД имале монопол атомске бомбе. Али када је Труман објавио да је забележена атомска експлозија и у Совјетском Савезу (23 септембра 1949), бомбардерска стратегија пада у воду. Рат у Кореји је још више учврстио уверење надлежних у САД да је ваздухопловство недовољно да заустави нападача и да је за то потребна јака копнена војска. Именовање Ајзенхауера, официра војске, за врховног команданта снага Северноатлантског пакта био је јасан знак да су одговорни амерички шефови извукли потребне закључке из совјетске атомске бомбе и Корејског рата. Отада се америчка стратегија не ослања само на бомбардерску авијацију као у годинама 1945—50, него на сва три вида оружане силе.

Овај нагли заокрет у стратегиској концепцији будућег рата није одмах разоружао загрижене присталице стратегиског бомбардовања. Баш првих дана Корејског рата А. Северски, са очитим закашњењем, доводи теорију ваздушне стратегије до врхунца, тражећи да се напусте све базе ван Америке, изузев, евентуално, Велике Британије, сматрајући да су неодбрањиве и непотребне. Заиста, ако се у корист стратегиске авијације посве занемари војска и морнарица, онда се базе ван Америке не би могле ни одбранити. Теорија Северског није без логике, али води из погрешних премиса у апсурд. Слична гледи-

⁴) Види: *W. R. Kintner, A Survey of Air Power* (M. R. април 1949); *J. M. Spaight, The Air Aspect of a Futur War* (Journal of the Royal United Service Institution — мај, 1950); *P. Gérardot, L'aviation stratégique hier, aujourd'hui et demain* (Revue de Défense Nationale нов., 1952); *J. M. Spaight, Transpolar War* (RAFQ, јули, 1950); *R. J. Browne, A Concept of Air Power* (M. R. феб., 1948).

шта су имала јаку подршку у републиканским политичким круговима. Тафт је још јануара 1951 говорио у Сенату да САД треба да се ослане на ваздухопловство и морнарицу. Али је Труманова администрација већ спроводила свој план наоружања у знаку равнотеже видова оружја (*balanced forces*⁵⁾).

Данас у Америци, више нема озбиљних присталица интерконтиненталног или међухемисферног рата који би се спроводио искључиво стратегиском авијацијом и за први мах препустио источну хемисферу Совјетима, ма да се још увек јављају, у мање или више радикалној форми, охрабрани новом хидрогенском бомбом и новим бомбардером Б—52, односно заглашени совјетским атомским бомбама и совјетском бомбардерском авијацијом. У Европи их готово није никада ни било. Таква концепција не може се ускладити са данашњом политичком констелацијом у свету. Европљани просто одбијају да их Америка ослободи совјетске окупације, пошто их претходно добро заспе атомским бомбама. То је једнодушно мишљење свих европских чланова Атлантског пакта. Да су САД устрајале при таквој једностраној концепцији, морали би се изменити политички односи у свету. Можемо слободно рећи да је садејство сва три вида оружане силе још увек владајућа стратегиска тенденција у Европи и Америци. Неки који иду и даље предлажу да се из тога изведу логични организациски закључци, па да се сва три вида слију у заједничку централну уставу која ће наћи разумну равнотежу између њих.⁶⁾

III

Сухом формулом о садејству сва три вида оружане силе не решавају се сви проблеми којима треба да се пречисти питање о карактеру будућег рата.

Присталице авијације тврде, опет, да је надмоћност у ваздуху основни предуслов сваке успешне операције⁷⁾. То исто, али са много више разлога, могло би се рећи и за војску, а када су у питању по-

⁵⁾ Према изјави *W. J. Mc Neil-a*, помоћника државног секретара за одбрану (*Army Information Digest* август 1953), САД су јануара 1950 имале у војсци 590.000 људи (10 дивизија и 12 здружених пукова већином испод формациског састава и неорганизованих за веће операције), у Морнарици 376.000 (237 ратних бродова и 74.000 поморске пешадије — *Marine Corps* — организованих у здружене пукове са 16 ескадрила), а у Ваздухопловству 411.000 људи (48 пукова). После две године у Војсци је било 1,500.000 (20 дивизија и 18 здружених пукова), у Морнарици 800.000 (400 ратних бродова и 232.000 људи поморске пешадије формираних у три дивизије и три поморско-ваздухопловна пука од 30 ескадрила), а у Ваздухопловству 900.000 људи са 96 пукова. У том раздобљу се и број цивила у служби оружаних снага знатно повећао: од 753.000 на 1,300.000. Када је реч о америчким дивизијама треба имати у виду да су много јаче од европских, а нарочито од руских, и да су већином пуног ратног састава.

⁶⁾ *T. D. Calman*, *The Case for a Royal United Service (RAFQ, јан., 1951)*; *R. S. Cline* и *M. Matloff*, *Development of War Department Views on Unification (Military Affairs, бр. 2—1949)*.

⁷⁾ *The Changing Pattern of War (RAFQ, октобар, 1951)*; *C. T. Nance*, *The Development of Strategic Bombing Mobility in the RAF (RAFQ, јануар, 1950)*.

морске операције, и за морнарицу. Звучило би уверљивије кад би се рекло обрнуто, да су успешне офанзивне операције на копну и мору неизводљиве против надмоћније авијације. Али ни то не би била цела истина. Истинитија би била поставка да се, и поред надмоћније авијације, не могу изводити офанзивне операције када војска или морнарица нису оспособљене да изврше оне своје задатке у којима их друга два вида не могу заменити. Али низање оваквих софизама не води никуда. Надмоћност се никада не извршава једнострано. Употребљиви закључци о карактеру рата и о улози појединих видова у њему могу се извести само из студије данашњих конкретних стратeгиских проблема.

Силом географских императива Совјетски Савез је у основи копнена, а његови су главни противници, САД и Велика Британија, изразите поморске силе. Ипак, то није безизгледна борба слона са китом. Совјетски Савез може добити идући рат и без поморске моћи ако његови циљеви не буду прелазили границе Евразије и, евентуално, Северне Африке. САД и Велика Британија то не могу. Када би изгубиле контролу над океанима или се одрекле ње, изгубили би не само све своје позиције ван матичнихседа, него би и њихове метрополе, Велика Британија и Америка, убрзо биле изоловане и постале жртвом онога који би их наследио у поморској превласти.

Превласт на мору досада се постижавала готово искључиво ратном морнарицом. Да ли ће тако бити и убудуће? Неки авијатичари сумњају у то. Тврде да морнарица не може више да контролише прибрежна мора која су у захвату непријатељске авијације. Тако, кажу ови, енглеска флота може да се отисне у Северно Море и у Канал само под заштитом надмоћније авијације. Оспоровају морнарици могућност да штити, односно сече комуникације, а нарочито јој пребацују недостатак офанзивне моћи. Немају никакве вере у носаче авиона које сматрају само сурогатом авијације. Будући задатак морнарице гледају у локалној заштити конвоја и у гоњењу непријатељских површинских бродова, уколико јој допуштају и ту способност.⁸⁾

Неоспорно, моћ копна се средством авијације протегла далеко на пучину. Сигурно је, такође, да авијација може учинити неупотребљивим оне поморске комуникације које полазе и завршавају се у прибрежју над којим она има потпуну контролу. Али она још није овладала океанима, који су још увек домен морнарице. За њихову контролу западним поморским државама биће потребна сва њихова поморска сила. Треба се потсетити да оне имају за противника совјетску морнарицу, која је по тонажи површинских бродова трећа на свету, а прва по броју подморница. Сматра се, доиста, да Совјетски Савез располаже са 300 — 400 подморница и да их много више има у плану.⁹⁾ Уосталом, совјетска морнарица је јаче обавијена мистери-

⁸⁾ R. Saundby, *Sea Power and Air Power* (RAFQ, октобар, 1952); Thomas Milne, *The Effect of Air Power on Sea Communications* (RAFQ, април, 1951).

⁹⁾ R. V. B. Blackman, *The Balance of Sea Power* (The Navy, јуни, 1951); Frank Uhlig, *The Threat of the Soviet Navy* (Foreign Affairs, април, 1952); A. Courtney, *The Background of Russian Sea — Power* (International Affairs, јан., 1954).

јом него остала два вида оружане силе, па су могућна и изненађења. Истина, велика је слабост совјетске морнарице у томе што је подељена на четири мора — на Арктик, Балтичко, Црно и Пацифик, са ограниченим могућностима међусобног комуницирања. Али, изгледа да се главнина руских поморских снага налази у Балтику. Ако Совјетски Савез успе да овлада Балтичким излазом (Данском и јужним деловима Шведске и Норвешке), онда јој је заиста тамо и место. Балтичка врата воде изравно у Северно Море и Атлантик, у област најзначајнијих и најгушћих светских комуникација.

Признаћемо да је офанзивна моћ морнарице врло проблематична када небом влада противничка авијација. Али таква ваздушна надмоћност која би парализовала морнарицу могла би да се појављује само локално или при крају рата када слабији већ издише. Није то нормална појава. Такав рат, у коме би један од противника имао *а приори* ваздушну надмоћност над свима морима и копнима, неће се ни заметнути. Разумније је рачунати са извесном равнотежом у ваздуху под којом ће морнарица наћи прилике за многе акције на пучини и прибрежју. Морнаричка авијација може ударити дубоко у копно и у томе ће бити неопходна тамо где недостају погодне копнене базе. Морнарица наоружана диригованим пројектилима биће још ефикаснија. У блокади обала је нико не може заменити, а још увек ни у поморским десантима.

Ваздушни транспорт је очито најбржи и најмање зависи од површине земље, али је несразмерно скупљи од поморског. Р. Лавит (Lovett) је, као помоћник министра ваздухопловства, 1944 године изјавио да оно што 44 брода са 3.200 људи посаде и са 165.000 барила¹⁰⁾ горива могу пренети на 6.500 наутичких миља (свега 100.000 дугих тона¹¹⁾, требало би 10.022 авиона са 120.765 људи посаде, 8,999.614 барила и 85 великих танкера.¹²⁾ До данас се ове пропорције, или боље рећи диспропорције, нису битно измениле, а неће се изменити ни у догледној будућности. У рату светских размера стратешки маневри ће се и даље изводити више морем него ваздухом, а поморске транспортне треба чувати флотом.

Није претерано рећи да прекоморске базе западних сила имају да захвале за свој опстанак превласти на мору. А. Е. Сокол посматра стратешки проблем САД управо кроз однос метрополе и база. Око језгра, које за њега чине Америка, Аустралија и Јужна Африка, он види два обезбеђујућа појаса. Први образују: Финска, Шведска, Северна Норвешка, Западна Немачка, Аустрија, Италија, Југославија, Турска, Иран, Ирак, Авганистан, Северна Индија и Кореја, и ту су Совјети надмоћнији због централног положаја и јединства команде. Да би се те земље одржале, у њима треба да се развију домаће снаге које ће САД појачати. Па ипак, оне се неће све одржати, али губитак

¹⁰⁾ Један барил = 181,7433 литра.

¹¹⁾ Једна дуга тона = 1016,0475 кг.

¹²⁾ А. Е. Sokol, Sea Power in the Next War (United States Navel Institute Proceedings, мај, 1952). Видети: W. H. Mohr, Seemacht und Landmacht (Wissenschaftliche Rundschau, јан., 1953).

појединих делова неће бити фаталан. Други појас, опет по А. Е. Соколу, образују: Шпицберген, Исланд, Велика Британија, Шпанија, Северна Африка, Арабија, Јужна Индија, делови Југоисточне Азије, Индонезија, Филипини, Формоза и Јапан. Он сматра да се то може бранити, али и то да би и губитак неких делова могао бити фаталан за исход рата.

Овај стратегиски систем је сувише схематичан да би био реалан. Ми не можемо претпоставити да ће све те државе ступити на страну Америке ако ова буде заратила са Совјетским Савезом, све и да буду позване од Уједињених нација. Још је мање вероватно да ће Совјетски Савез одједном напасти све око себе. Али је правилна основна мисао, да ће САД по своме географском положају, производној моћи и својим интересима бити центар сваке комбинације која ће стати на пут совјетској експанзији. Ипак, то не значи да ће европске и азиске државе играти за Америку само улогу осигуравајућих обруча. То су живи политички организми са својим националним индивидуалитетом и својим интересима, а не безлични стратегиски субјекти или објекти од мањег или већег значаја на претпољу америчке тврђаве. Нападнуте земље или коалиције браниће свој опстанак утолико упорније, уколико буду више уверене да ће добити несебичну подршку других држава, да би управо сачувале своју слободу и свој интегритет, а не мостобране Америке. Сазнање да су на мртвој стражи, на положају који би се унапред сматрао изгубљеним, не би их могло одушевити за отпор, без обзира да ли би губитак био фаталан или не за крајњи исход. Но, да би се државе на периферији Евразије могле повезати у јединствен одбранбени систем, потребна је у првом реду превласт на мору. Запад је има у толикој мери да га Совјетски Савез у догледно време не може стићи. Покушаће да је опори подморницама, као што је то учинила Немачка у оба светска рата. Зато их и има толико. Умешаће се, свакако, и друга борбена средства, у првом реду авијација, али ће то ипак бити борба за океане слична Бици за Атлантук у прошлом рату. Морнарица ће, зацело, играти у њој водећу улогу.

IV

Ми говоримо о светским ратовима, али при томе не губимо из вида да су оба решена у Европи или тачније у Западној и Централној Европи. И данас су то најосетљивије и најзначајније географско-стратегиске просторије Земље. Ниоткуда се варнице рата тако муњевито не преносе светом! Нигде више продуктивне моћи на ужем простору! А баш према њима се нагињу главне снаге Совјета. Ни на једном сектору својих непрегледних граница они не могу груписати толико снага за тако кратко време, а нигде их не могу ни тако лако одржавати. Из тих стратегиских чињеница родио се Атлантски пакт. Није чудо да се на том потенцијалном главном ратишту света сучељавају главне снаге оба блока. Сматра се да Чујков, командант Немачког фронта, располаже са 36 до 38 дивизија (без сателита) и да се за њихову подршку изграђује у Источној Немачкој ваздушна сила од 500 ловаца и

400 тактичких бомбардера. Пред њима се налазе, или бар треба да се налазе, 25 дивизија Атлантског пакта за које кажу да се ватреном снагом изједначују са 45 дивизија совјетског типа. Све су ове дивизије моторизоване или оклопне, а код Руса биће, ако већ нису. Планирани Врховне команде савезничких сила у Европи (SHAPE) за 1954 и 1955 предвиђају 55 активних (заједно са 12 италијанских) и најмање 25 резервних дивизија, које ће бити спремне петнаестог дана мобилизације.¹³) Вероватно ће се дотада појачати и Руси у одговарајућој мери. Али нама овде није стало до апсолутних цифара. Главно је утврдити да ће се у случају рата на северноевропској низији, вероватно сударити обостране главнине, импозантан број моторизованих и оклопних дивизија, које ће својом структуром дати карактер операцијама. У почетку би то, дакле, морале бити маневарске операције великог замаха са јаким сударима оклопних јединица. Идеје о карактеру будућег рата стварају конкретне армије, а ове их затим потврђују. Рећи ће се — зачарани круг, али је овде у игри и стратегијски закон о гравитацији: када су Руси нагомилали мотомеханизоване трупе, онда то мора учинити и друга страна. У астрофизици и страници једно тело (снага) привлачи друго. Морамо се, дакле, сложити са онима који се на Западу залажу за јаке оклопне снаге.¹⁴) Али Лидел Харт, познати присталица бескрвне стратегије, не сматра да те оклопне снаге треба да се међусобно закрве, него да је дошло време да се ревидирају стратегијски циљеви рата. То више не треба да буду битке него операције. Згодним маневровањем треба створити тако повољну ситуацију која ће сама по себи донети решење без битке, а ако до битке ипак дође, победа ће доћи неминовно као логична последица те повољне ситуације.¹⁵) На први поглед, у овом Лидел Хартовом гледишту нема ничег новог; одувек је оператика тежила да створи повољне услове за тучење битке; то је и њен смисао. Али, у суштини, Лидел Харт нас вуче назад, у 18 век, када се говорило, писало и веровало да се ратови добијају или губе маневром. У сваком случају, био маневар или битка, морамо помислити и на фортификацију. Стварно, чују се већ гласови у прилог поновног наоружања Мажиновљеве линије.¹⁶) Али како ће предратне круте линије издржати атомску ватру?

Мада структура и груписање противничких снага указују да ће прва решења падати на копну, мора се признати да авијација може ванредно појачати или смањити ефикасност копнених снага. Маневарска способност на земљи је у управној сразмери са слободом акције у ваздуху. Не би се могло одобрити оно што се покушавало да се

¹³) *Drew Middleton*, *The Defence of Western Europe*, Лондон, 1952. Види и: *A. H. Hlad*, *European Defence* (International Affairs, јануар, 1951).

¹⁴) *Giffard Martel*, *East versus West*, Лондон, 1952; *B. H. Liddell Hart*, *Tank Warfare and its Future*, *The Infantry Journal* (Индија), јули—децембар, 1951 (M. R. нов., 1952); *L. Christan*, *Gedanken über die Panzerwaffe* (*Wehr — Wissenschaftliche Rundschau*, јан., 1953).

¹⁵) *Liddell Hart*, *Das Ziel in Kriege — Schlacht oder Manöver* (*Wehr — Wissenschaftliche Rundschau*, мај, 1953).

¹⁶) *A. Scharp*, *Doit-on réarmer la ligne Maginot* (R. de D. N., феб., 1952).

докаже на примеру Северне Кореје, наиме, да је авијација немоћна против војске примитивне структуре, све и кад има потпуну превласт. Пример није згодан, јер су се у Кореји умешали многи елементи који не припадају овом ужем проблему. Истина је само да је војска која не зависи сва од друмова мање осетљива на дејство из ваздуха. Стога су пешачке војске са сточним транспортом мање осетљиве од мотомеханизованих, јер се могу боље прилагодити земљишту, тако да би било добро упитати се: шта би било да је ваздушна надмоћност у Кореји била на супротној страни? Искуство из прошлог рата — да уз јаке оклопне и моторизоване војске иде и јака тактичка авијација, да их помаже и штити — није још ничим оборено. Али, уз то иде и тенденција да циљеви на земљи буду што мањи, што покретљивији, да оклопне јединице имају мање моторизоване пешаке и коморе, дакле, „више зуба него репа“, да би данима, па и недељама, могле оперисати ван комуникација.

И међу онима који прихватају садејство војске и авијације има великих разлика у схватању. Док једни траже сасвим непосредно, интимно садејство, други се залажу да се, нарочито у почетку рата, изводе самосталне ваздухопловне операције. Први траже чак да се тактичка авијација стави под команду војске, а обалска под морнарицу, тако да би ваздухопловству, као трећем виду оружане војске, остала само ловачка авијација за одбрану метрополе и база и авијација за средње и даљно бомбардовање.¹⁷⁾ Други стоје на гледишту да је авијација прва линија одбране. Руси ће — кажу ови — отпочети рат изненадним и уништавајућим ваздушним нападом на позадину, тако да ће од резултата тога напада зависити способност Запада да настави рат; стога треба сву авијацију бацити у борбу за превласт у ваздуху; лудо би било да се она везује за копнене снаге и тако онемогући да добије прву битку;¹⁸⁾ зашто везивати орла за корњачу — како рече један од њих.¹⁹⁾ Такве идеје најчешће нам долазе са Британских Острва: треба заштитити матицу од ваздушног напада, који би је могао осакатити. У томе страховању има много оправдања, али када би се Руси пробрили до Канала због недовољне подршке коју би авијација указала копненим снагама, онда би ситуација за Енглеску била још тежа. Сцила и Харибда, па између њих треба пронаћи прави пут.

Било једно или друго, тј. да ли ће авијација бити везана за земљу или не, нећемо много ризиковати ако кажемо да би се у општем рату — ако буде избио у смислу данашње поделе света — најинтензивнији судари одигравали на линији Москва — Берлин — Париз. На томе се правцу може очекивати и највећа густина трупа и средстава. Затим би по интензитету дошли Балкан, Блиски и Далеки Исток, док би на другим секторима трупе и средства начелно биле у слабијој сразмери са простором.

¹⁷⁾ G. W. R. Niholl, *The Function of Air Power* (RAFQ, јануар, 1950).

¹⁸⁾ *The Air Defence of a Maritime Nation* (RAFQ, јануар, 1950 — уводник).

¹⁹⁾ R. Saundby, *Land Forces in an Air Age* (RAFQ, јули, 1950).

Запад се дуго после рата налазио у политичкој дефанзиви према Русији. Труманова доктрина је у основи дефанзивна, јер се попређује вољи противника. Али се не би могло рећи да је Запад био и у дефанзивном стратешком ставу, иако су тамо прилично једнодушни да је копнена офанзива против Русије немогућна, да не треба покушати оно што није успело ни Наполеону ни Хитлеру. Замишља се да се противофанзива врши стратешком авијацијом са база које окружују Совјетски Савез — из Аљаске, САД, Западне Европе, Средоземља, Средњег Истока, Југоисточне Азије, Јапана и острва Пацифика.²⁰⁾ Неки мисле да треба тући индустрију, претежно нафту на Кавказу који даје 80% целокупне руске продукције, а други наглашавају комуникације (железнице и канале). Полазећи од претпоставке да бомбардовање немачких градова није срушило морал становника и битно смањило продукцију, неки, као и Ружерон²¹⁾, заступају мишљење²²⁾ да стратешку авијацију треба искористити за изоловање фронта. Ова се теза везује за идеју о елиминисању атомске бомбе. Сматра се да она није потребна за овакве оперативне циљеве и да је и Руси неће употребити ако је не употреби Запад. Али, ако се против Русије не може повести офанзива копном, и ако се стратешка авијација буде ограничавала само на војишта, како ће онда Запад добити рат против Русије?

Северски је прогласио непотребним све прекоморске базе. Бонер Фелерс²³⁾ не иде тако далеко. По њему треба напустити само оне базе које се не могу бранити, управо оне над којима ће Совјети имати ваздушну надмоћност, међу осталим и Западну Европу. Он то дословно тврди и подвлачи курзивом: *посед Западне Европе неће учинити црвене бомбардере ближим срцу америчке индустрије но што су сада* (стр. 89). Тешко је замислити ужи изолационизам! Како ће се осећати САД ако се Совјети домогну Западне Европе, те огромне агломерације индустриског потенцијала, стручне, интелектуалне и инвентивне радне снаге? Као да су географска отстојања једини елемент стратегије! Да ли ће се нека област одбранити, зависи првенствено од средстава која ће се за ту сврху одредити. Али отуда не треба закључити да ће променама у стратешким концепцијама САД, о којима се сада много говори, управљати оваква радикална гледишта, иако су врло блиска републиканским политичким круговима. САД се још увек отимају за базе. Ради се више на томе да се развију домаће снаге у прекоморским областима, првенствено Немачке и Јапана.

Значај стратешке авијације не може се данас порећи. Њен удео изражен са 7 до 12% ратног напора водећих држава можда је

²⁰⁾ C. Falls, Military Theories in the United States, The Illustrated London News, 5 јуни, 1948; Michail Mollet, Air Power round the Soviet (RAFQ, јули, 1951); E. Jackson, The Strategic Bomber Force of the Near Future (RAFQ, јануар, 1951); J. Chardonnet, La politique américaine des bases aeriennes et navales (R. de D. N. окт., 1950).

²¹⁾ K. Ružeron, Будући рат, Београд, 1952, стр. 345.

²²⁾ J. M. Spaight, Morale as Objective (RAFQ, октобар, 1951).

²³⁾ Bonner Fellers, Wings for Peace, Чикаго, 1953.

добро одмерен.²⁴⁾ Али није вероватно да ће она сама решити рат. Против такве тезе могли би се навести исти аргументи који побијају међухемисферни рат. Биће потребна и офанзивна акција сувоземне војске. Неће се радити о томе да се концентричним операцијама освоји сва руска територија као са Немачком 1945. Биће довољни неки ослонци. Микше мисли да би било потребно најмање 300 дивизија да се савлада Русија на копну, од тога у Европи 200, на Средњем Истоку 50, а 50 подељених између Југоисточне Азије и Далеког Истока; као упоређење он наводи да су Немци са 240 дивизија стигли само до Стаљинграда.²⁵⁾ Ове цифре немају никакве вредности. Могло би се говорити о броју потребних дивизија само за прву, одбранбену фазу, да се види колико ће бити потребно да се сачувају одређене позиције. Доцније сам рат ствара своје односе снага.

Огромна просторија под контролом Совјетског Савеза навраћа мисао на ваздушне десанте. У САД и Великој Британији се стварно много залажу да се сва копнена војска оспособи за ваздушни транспорт. Бестрзајна оруђа и широка примена лаких метала допушта да се то постигне без велике штете за ватрену моћ. Сматра се да ће само јединице које се буду могле да понесу ваздухом водити рат у складу са принципима изненађења, масе и економије снага, да ће се само средством ваздушног транспорта моћи прелазити из стратeгиске дефанзиве, која растура снаге, у офанзиву, која их прикупља, и да се у доба атомске бомбе не може више ризиковати онаква концентрација снага и средстава каква је претходила искрцавању у Нормандији. Али се ни у САД не заносе много великим самосталним ваздушним десантима стратeгиског значаја.²⁶⁾

У земљама које би могле доћи под окупацију доста се пише о *подземном рату*. Овај назив потпуно одговара садржају, јер преовладава мишљење да ће то бити сасвим *мали рат* који ће се изживљавати саботажама, обавештајном службом у корист неког трећег и ситним акцијама. Неки мисле да национални устанак може да буде комбинован само са офанзивом споља; у противном допуштају једино обавештајну службу и саботажу у корист спољних савезника, али се и у том случају зазира од репресалија.²⁷⁾ На Западу се народни рат не

²⁴⁾ R. Saundby, *The Part of Strategic Bombing in Modern War* (RAFQ, јан., 1950).

²⁵⁾ F. O. Miksche, *Machines de guerre de l'ouest contre effectifs de l'est* (R. de D. N., децембар, 1952).

²⁶⁾ James M. Gavin, *Airborne Warfare*, Washington 1947, s. 140—175; R. J. Hoffman, *Deliberations on Airborne* (M. R. дец., 1952); John W. R. Taylor, *Give the Army Wings* (RAFQ, јан., 1952); H. A. Jordan, *Logistical Aspects of Large-Scale Airborne Operations* (M. R. април, 1953).

²⁷⁾ Yves Igot, *The Underground Army Must Become the Army of the Future* (Revue Militaire Suisse, јан., — M. R. авг., 1951); Stig Waldenstrom, *Resistance Movements*, (Ny Militar Tidskrift, Шведска, бр. 11/1951 — M. R. мај, 1952); Are we Able to Accomplish our Mission? (Militaer Orientering, Норвешка, од 10 октобра, 1951 — M. R. мај, 1952); Claude Postal, *Occupation and Résistance* (Forces Airennes Française, април, 1948 — M. R. дец., 1948); Sven Blindheim, *The Strategy of Underground Warfare* (Militaer Orientering, од 15 децембра 1950 — M. R. јан., 1951).

схвата овако широко као код нас,²⁸⁾ можда понајвише из бојазни од губитака. Губи се из вида да ће у општем рату који се води на живот и смрт имати највише губитака баш онај који се буде највише покоравао. Неки предлажу земљама које су изложене инвазији да организују за отпор свако село локалним становништвом. Када освајач буде растурио своје снаге око тих острваца отпора, наступиће тренутак — мисле ови — за противофанзиву оперативне војске.²⁹⁾ Ни ова пасивна концепција народног рата није много уверљива. Али за стратегију је главно да се рат не завршава поразом или повлачењем регуларне армије. Народном отпору иду знатно на руку одредбе Женевских конвенција из 1949 године, које либералније тумаче појам борца који има право на њихову заштиту.

Пре Првог светског рата све су војске мање-више биле исте структуре. Разликовале су се битно само по величини. Између два светска рата међу малим и великим није могло бити више речи о једнакости у наоружању. Данас се провалија између њих све више шири. Атомску бомбу, на пример, имају само три, а хидрогенску само две државе. Није чудо, дакле, да у оквиру коалиција настаје диференцирање улога. Било би стварно погрешно, на пример, да све чланице Атлантског пакта, па и оне најмање, имају своју оружану силу потпуно развијену као неке „мале велике силе“. Али, иако сви не могу имати стратегиску авијацију, носаче авиона и бојне бродове, ипак то не значи да остало њихово оружје треба да буде другостепеног квалитета. Питање је врло деликатно, јер подела улога унутар коалиција претпоставља потпуно политичко поверење за друге временски период. Оно се делимично решава само по себи географско-стратегиском положајем (Канада, на пример, која може бити нападнута само ваздухом преко Северног Пола, концентрише се више на авијацију и ПА одбрану), а делимично и производним могућностима. Тако су 1950 године САД у војсци имали 28%, у ваздухопловству 40%, а у морнарици 32% ефективна; Енглеска — 52%, 29% и 19%; Француска — 73%, 10% и 8%.³⁰⁾ Удео копнене војске, дакле, опада у сразмери са техничким могућностима.

Потпуној интеграцији армија низа независних држава у јединствену ратну машину стоје на путу њихови посебни интереси. Без политичке интеграције нема ни војне. Велика Британија има своја стратегиска гледишта која се разликују од америчких, а још више од француских.³¹⁾ Тешко је ускладити све посебне захтеве у општу, коалициону стратегиску концепцију, али је још теже не водити рачуна о стратегији општег сукоба. У Француској почињу да увиђају да не

²⁸⁾ D. Kveder, Територијалан рат («Војно дело», бр. 6/1953).

²⁹⁾ Revue militaire d'information, бр. 178 од 25 јула 1951.

³⁰⁾ E. J. Debau, Le facteur «Temps» et le réarmement de l'Occident (R. de D. N. окт., 1950). Отада се, како смо раније видели, однос у САД нешто изменио у корист војске.

³¹⁾ Anthony Eden, Britain in World Strategy (Foreign Affairs, април, 1951); Jan Jacob, Principles of British Military Thought (Foreign Affairs, јан., 1951).

може да буде више чисто француске доктрине.³²⁾ Код сасвим слабих држава Атлантског пакта, као што је Данска, то не долази ни у питање.³³⁾ Стратегиски императиви прете да поцепају империјалне организације: Аустралија и Нови Зеланд, мимо В. Британије са којом су у истој државној заједници, ступају са САД у пакт сигурности.³⁴⁾ Чак се и у неутралној Швајцарској чују гласови у прилог подешавања њене одбране потребама Запада.³⁵⁾ Разуме се да се теорија не може бавити сваким појединим случајем.

О стратeгиским концепцијама Совјетског Савеза на Западу се пише узгред. Према једном податку, у совјетској копненој војсци има 75% у ваздухопловству 15%, а у морнарици 10%, и то претежно у подморницама. Позната је тенденција да се сва војска моторизује као што је моторизована на Западу, али се верује да је још увек добрим делом са сточном вучом. Ипак, изгледа, да ће тенкови бити главно оружје сувоземне војске, као што је артиљерија била у Другом светском рату. Ваздухопловство је претежно тактичко. Дакле, предвиђа се, главни напор на копу дејством војске и авијације, а на мору подморнички рат. Таква стратeгиска концепција најбоље одговара централном географском положају који заузима Совјетски Савез, што је чини вероватном. У последње време истиче се да Русија развија бомбардерску авијацију таквог домета да ће моћи да туче преко Арктика све циљеве у САД.³⁶⁾

У теориским радовима се врло радо ставља техника Запада према ефективима Истока. О томе се пишу читаве књиге. Знамо да је Запад у техници напреднији, али комбинација држава такозваног слободног света, која би се испречила евентуалном совјетском нападу, није слабија ни бројем људи. Овде је у питању тенденција, која се јако очигује на Западу, нарочито код моћних индустријских држава — да се техником замене људи. То може бити врло корисно за потребе унутрашње политике. Уколико мање борбених ефектива, утолико мање притиска на друштвени поредак. То нарочито важи за англосаксонске земље у којима је општа војна обавеза веома непопуларна. Али је питање да ли ће бити корисно и стратeгиски. Совјетском Савезу су потребни врло велики ефективи због огромног обима његовог потенцијалног фронта и због његове тенденције да овлада и контролише цео евроазијски континент. А западне силе мораће се покорити истом закону о односу простора и ефектива, ако желе да сачувају своје позиције у Европи и Азији, а још више ако буду хтеле да евентуалан оружани сукоб реше у своју корист. Квантитет — који зах-

³²⁾ *Tony Albord, La pensée militaire française au sein de la force atlantique (R. de D. N., март, 1952).*

³³⁾ *Erik Kragh, Denmark and the Atlantic Union (M. R., јан., 1953); A. L. Ratcliffe, Dänemark im Nordatlantik pakt (Wehr-Wissenschaftliche Rundschau, јан., 1953).*

³⁴⁾ *M. Harrison, Australia and the Empire (M. R., 1953).*

³⁵⁾ *H. R. Kurz, Die operative Bedeutung der Schweiz (Allgemeine schweizerische Militärzeitung).*

³⁶⁾ *Bonner Fellers, Wings for Peace, стр. 3—5. Видети и монографију: L. B. Ely, The Red Army Today, Нарисбунд (Пенсилванија), 1953.*

тева простор — у овим случајевима се мири са потребним квалитетом модерног рата диференцирањем јединица. Изгледа да се у Совјетском Савезу разликују елитне дивизије од других оперативних којима се поверавају лакши задаци.

Истицати баналност да су човек и његов морал важнији од машине значи понављати прастару истину или разбијати отворена врата која иначе не воде никуда. Питање се поставља у другој форми: какав је однос између човека, масе и технике у савременим операцијама? Јасно је да се на ово питање не може одговорити цифрама, нити оном другом баналности — да треба што више и што бољих људи са што бољим оружјем, јер би нас то теориски одвело у недоглед. Оперативну и борбену ефикасност не чини ни збир ни производ та три елемента, него њихова синтеза кроз међусобни однос који се мења не само према епохама, него и пред нашим очима у времену и простору. Ова се једначина решава конкретно према специфичностима дате ситуације, нарочито према терену. На пример, Гибралтар или Малта се неће нападати великим масама људи, већ високо квалификованим техничким трупима, док ће простране степе гутати многобројне јединице, међу којима ће задовољити и оне које су слабијег квалитета. Ипак је број још увек најречитији израз моћи оружаних формација. Када се побеђенима намећу војна ограничења, онда им се прописује колико војника смеју највише држати. Изгледа, дакле, да је још увек у важности она Волтерова мисао, изречена скоро два века раније: да је бог увек уз велике батаљоне.

Вртоглав развој ратне технике даје потстрека запаљивим машинама за смеле закључке о будућем рату, о рату који ће се решити искључиво техником, *притиском на дугме*. Неки опет замишљају будући рат као *микрорат* — рат малих група, командоса, гериле, саботажа, самоубилачких авиона, људских торпеда — који ће се одигравати на огромном и јединственом ратишту које неће имати граница, ни фронтова, ни разлика између војишта и позадине. Али се мора признати да се инострана војна литература не занима много таквим настраностима. Она ипак веома пажљиво прати развој ракетног и атомског оружја, чија би комбинација могла да постане врло значајна црта у физиономији будућег рата.³⁷⁾

Радо се говори о офанзивним и дефанзивним циклусима који се, тобоже, смењују у току историје. Данас многи истичу да је појавом експлозивног мотора, а још више реактивним и атомским оружјем, наступила ера када преовладавају офанзивна средства. Тако ће стварно и бити ако се то ново оружје буде спремало само за напад. Али офанзива неће бити дуга века ако основита, која је потхрањује, не буде умела да трпи и претрпи страховите ударце који је очекују. Напад може бити добра одбрана, али није једина. Зашто се диригована балистика и атомска енергија не би могле ставити и у службу одбране? На томе се ради на обема странама и већ се чује о интересантним резултатима.

³⁷⁾ N. Macmillan, *Air Warfare of the Future* (Aeronautics, авг., 1952); *Why Guided Rockets are Top Priority* (The Soldier, окт., 1952).

Када би се разнолика гледишта о будућем рату свела на заједнички именованитељ, испод црте стајало би *дуготрајност*. Ако изузмемо присталице ваздушног блицкрига, сви се слажу у томе да ће идући светски рат бити дуготрајан, дакле рат изнуравања. Али се треба чувати првих удараца. Ниједна држава неће бити сигурна од стратeгиског препада таквих размера према коме је јапански напад на Перл Харбор био само увод игле. Ниједна земља неће у току самог рата наћи толико времена да се спреми за коначан обрачун, као што су у прошлoм рату имале В. Британија и САД. Уз припреме за рат на дугу стазу спремиће се и снага која ће дочекати и узвратити први напад. То су две супротне тенденције које практична стратeгија мири компромисом. Земље, које су више на удару, спремиће се у првом реду за ову другу евентуалност. Чему припреме за дуги рат, ако их први налет избади из борбе?

Сасвим је могућно да се и убудуће појаве и локални ратови као што је Корејски, чак и ван постојећих блокова, односно на граници њихове равнотеже, као што је био рат Израела са арапским земљама. Али би било узалудно трагати за њиховим општим стратeгиским карактеристикама, исто тако као што се теориски не може одредити улога сваке државе у општем сукобу. Када би се теорија позабавила тиме, морала би се спустити до појединачног. Сваки такав случај је посебан конкретан проблем, који се, додуше, неће решавати ван конкретних питања теорије стратeгије, али она не може општом нормом да обухвати њихов карактер.

И будући рат, локализован или не, имаће други лик за сваку земљу. Диференцираће се национално и регионално много више него икада раније. Највиши је интерес сваке државе да му својим припремама наметне оне облике који су најкориснији, а објективно могући.

IZAŠLA JE IZ ŠTAMPE KNJIGA

ISHRANA

VODA, OGREV I OSVETLJENJE

OD POTPUKOVNIKA VUKAŠINA ILIĆA

Knjiga ima 765 stranica i 275 fotografija, orteza i grafikona. Na kraju knjige nalazi se Enciklopedijski rečnik pojmova i termina kao i opširna bibliografija. Cena 600 dinara.